

Obično se obrađuje jedan realni događaj. Zbog toga su i pjesme kratke. Sveukupno imaju 9137 stihova. Skoro polovina njih (17) ima ispod 150 stihova, dok ih daljnjih 12 ne dostiže ni 300 stihova. Samo prve četiri pjesme, donekle i peta, koje govore o događajima iz 15. i 16. stoljeća, razlikuju se od ostalih po obradi, specifičnosti tematike, iznošenju imena i lokaliteta. Te pjesme pripadaju onoj grupi naših epskih pjesama u kojima se prepleću stvarni život i legenda. Kod ostalih pjesama ove zbirke uglavnom nemamo razloga da posumnjamo u istinitost onoga što je u pjesmama opjevano. Utoliko više što je riječ o događajima novijeg datuma (druga polovina 17. do prve polovine 19. stoljeća — tačnije do boja na Dugi 1862).

Vido Latković u predgovoru zbirci naziva period 18. i prve polovine 19. stoljeća zlatnim dobom crnogorske epske poezije i s pravom konstatira da po sadržini i po životnim stavovima, po kompoziciji, tehnici pričanja, stilskim obratima i jeziku ta »novija epika Crne Gore predstavlja, dakle, lako izdvojiv ciklus naše epike uopšte«. Latković kaže i zašto je to tako: »Pismenost je u Crnu Goru prodrila tek u 19. vijeku. Nerazvijenost pismenosti u ranijim vremenima mogla je, međutim, samo povoljno uticati na život epske pjesme; sve do početka 19. vijeka usmeno predanje i epska pjesma vršili su funkcije pisane književnosti.« U toku 18. vijeka i prve polovine 19. vijeka epska narodna pjesma u Crnoj Gori »zahvatajući život sasvim neposredno, naročito borbu kao najizrazitiji oblik života, bila je od presudnog uticaja na shvatanje i ocijenu ljudskih postupaka. Pri stvaranju većine pjesama više se, znatno više, težilo određenoj istinitosti prikazivanja nego ljepoti oblikovanja«. Pa ako ove pjesme i »ne idu uvijek u vrhunska ostvarenja jugoslavenske epike, u njima je data impresivna slika jednog posebnog života, izražena je jedna izražena, dobrim dijelom posebna, epika našeg patrijarhalnog čovjeka, jedan ponegdje krut, ali uvijek uzdignut humanizam. I to im daje posebnu vrijednost.« Pjesme su preštampane iz nekoliko izvora, najviše iz Vukovih zbirki i ostavštine (20), zatim iz Njegoševa *Ogledala srpskog* (7), Milutinovićeve *Pjevanje* (6), Bogišićeve zbirke (2), te iz djela *Pleme Kuči M. Miljanova* i iz zbirke Đ. Dragovića—Đuričkovića (po jedna), dok za pjesmu »Lazar Pecirep« nije naveden izvor. Sve su zabilježene tokom 19. stoljeća i sve svojom specifičnom tematikom, zaista izviru iz crnogorskoga patrijarhalnog ratničkog života, društvenih odnosa i prilika uvjetovanih stalnim borbama i izoliranošću od drugih kulturnih oblasti. Osobitosti tematske, sadržajne i stilske su ove: u pravilu se ističu podvizi pojedinaca u posebnoj vrsti ratovanja, tzv. četovanja, kojemu je bio cilj u prvom redu otimanje neprijateljskih ili obrana svojih stada ovaca. Iz praktičnih potreba dolazi i do bratimljenja crnogorskih junaka sa turskimagama i begovima, a onda do krvavih sukoba između njih zbog nevjere ili pak pohotljivosti Turaka prema ženama i lijepim djevojkama. Mnogi sukobi proizlaze i iz osjećaja plemenskog ponosa i časti, iz težnje za osvetom, pa čak i zbog suosjećanja prema životinjama. Ove se pjesme razlikuju od drugih naših epskih pjesama, npr. od uskočkih i u tome što se u njima ne pjeva ni o ljubavi ni o ženidbi.

Ante Nazor

KIRIL PENUŠLISKI, CRVEN SE BARJAK RAZVEVA. NARODNI BORBENI PESNI. Izd. Kultura, Skopje 1965, 224 str.

Zbirka sadrži 98 narodnih lirsko-epskih borbenih pjesama. Podijeljena je u četiri dijela: 1. Tri sindžiri robje (9), 2. Goro le, majko ajdutska (36), 3. Ogin gori vo Krušovo (30) i 4. Da gi skršime ropski sindžiri (23). Ono što povezuje sve ove pjesme jest oružana borba makedonskog naroda od dolaska Turaka do stvaranja Socijalističke Republike Makedonije. Prvi dio zauzimaju uglavnom dobro poznate epske pjesme (tri o Kraljeviću Marku i pjesma »Bolen Dojčin«). U drugom su dijelu donesene pjesme o hajducima i hajdukovanju kroz 18. i 19. st. U trećem su donesene revolucionarne pjesme iz vremena organizirane borbe za oslobođenje Makedonije od Turaka u rasponu od 80-tih godina 19. st. do II

svjetskog rata (najviše je pjesama nastalih uz ilindenski ustanak). U četvrtom dijelu donesene su pjesme NOB-a. Ono što je zajedničko svim tim pjesmama jest motiv borbe za slobodu, pa su na taj način sva četiri dijela sadržajno i tematski povezana. Ta se veza najlakše može uočiti kod pjesama NOB-a, od kojih su mnoge adaptirane stare borbene pjesme. Penušliski to sa više primjera i potvrđuje. Neke pjesme u zbirci nemaju veće estetske vrijednosti, ali su interesantne kao dokumenti jedne borbene tradicije.

Predgovor zauzima pedesetak stranica, uglavnom se svodi na historijsku retrospekciju i tematska objašnjenja pjesama prema navedenoj podjeli (autor se nešto duže zadržao na razradi pojma hajdukovije). Zanimljiva je pretpostavka koja je istaknuta na početku predgovora da su, s obzirom na rasprostranjenost i arhaičnost mitoloških pjesama, epske pjesme živjele još za vrijeme doseljavanja naših naroda, samo što su ih kasnije junačke pjesme o borbama za nacionalnu slobodu potisnule. Isto tko su potisnute i one sa legendarnim temama. Autor je istakao da je vrlo teško dijeliti lirске od epskih tema. U jednoj ovakvoj tematski određenoj zbirci to se i ne može jer je, kako kaže Penušliski, važna zajednička osobina ovih pjesama upravo ta što imaju pretežno epski karakter. Šteta što autor, kao što je to običaj, ne donosi podatke o izvorima iz kojih su uzete pjesme, kao ni druge nužne bilješke uz njih. Čak nema na kraju ni uobičajenog sadržaja zbirke.

Ante Nazor

USTANAK I REVOLUCIJA U RIJEČI NARODNOG PJESNIKA. Izbor, predgovor i komentari TVRTKO ČUBELIĆ. Znanje, Zagreb 1966, 389 str.*

Prvo što primjećujemo kada uzmemo ovu knjigu u ruke jest to da je opremljena vrlo reprezentativno. Čak je ilustrirana sa 24 likovna priloga — motivi ma iz NOB-a — poznatih likovnih umjetnika i sa 28 vinjeta Mladena Veže. Kada se uz to pogleda i sadržaj na kraju knjige, onda se još uvijek veruje da se pojavila antologijska zbirka koja se podosta razlikuje od mnogih dosadašnjih nekritičkih, sveobuhvatnih i preštampanih. Ali dovoljno je samo proći kroz njen stvaran sadržaj pa da dobijemo drukčiju sliku. Istina, u knjizi ima i novina: u terminima, u ocjenama i zaključcima, u podjeli pjesama i u uključivanju u zbirku anegdota. Ali autoru ove knjige pripada primat što je prvi u Jugoslaviji sve partizanske narodne pjesme nazvao ustaničkim i odredio što kojoj republici pripada.

Počnimo od naslova: »Ustanak i revolucija...« Pojam ustanak ovdje je suvišan, jer se o ustanku može govoriti samo unutar pojma revolucije, a narodne pjesme iz ustanka, tj. one koje su nastale u ustaničkim danima 1941. samo su dio partizanskih narodnih pjesama.

Kada se pažljivije pogleda sadržaj, onda se vidi da je knjiga nastala preštampanjem bez nekog određenijeg kriterija iz drugih već izdanih knjiga. Npr. pjesme su nekritički preštampane iz dvadesetak publikacija (veći dio posla obavljen je već za negativno ocijenjenu zbirku *Plameni cvjetovi*, dok je 137 anegdota preštampano iz zbirke Bašić Rade — Orahovac Sašit: *Anegdote iz oslobođilačkog rata*, Sarajevo 1957, a samo preostalih 7 iz četiri druga izvora.

Jezgra uvodne studije štampana je prvi put u *Radu Kongresa folklorista Jugoslavije VI*, Ljubljana 1960. Tu je citirano samo 11 stihova. U članku objavljenom u *Jeziku* br. 1, g. 1959. pod istim nazivom nema većih sadržajnih izmjena osim što su sada navedena 144 stiha. Usporedba teksta može se pratiti od početka do kraja. U zbirci *Plameni cvjetovi*, izd. Mladost, Zagreb 1961. uvod je ponovo

* Izvod iz opširnijeg prikaza ove knjige, koji je objavljen u »Školskim novinama« od 18. XI 1966.